

การพัฒนาและเสริมสร้างศักยภาพด้านอักษรธรรมล้านนาของพระสงฆ์ ในจังหวัดแพร่ *

THE DEVELOPMENT OF DHAMMA LANNA LETTERS SKILL POTENTIALITY STRENGTHENING OF MONKS IN PHRAE PROVINCE

พระครูสุนทรธรรมนิทัศน์¹, พระราชเชมากร², พรหมเรศ แก้วโมลา³, พระใบฎีกาศักดิ์ดิษฐ์ แสงธง⁴
และ รวีโรจน์ ศรีคำภา⁵

Phrakhru Soondorndhammanithus¹, Phra Rajakhemakorn², Phromares Kaewmola³,
Phrabaidika Sakdithat Sangtong⁴ and Raweeroe Sricompa⁵

¹⁻⁵มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตแพร่

¹⁻⁵Mahachulalongkornrajavidyalaya University Phrae Campus, Thailand

Corresponding Author's Email: chaophraya.jc@gmail.com

วันที่รับบทความ : 25 พฤษภาคม 2568; วันแก้ไขบทความ 5 มิถุนายน 2568; วันที่ตอบรับบทความ : 7 มิถุนายน 2568

Received 25 May 2025; Revised 5 June 2025; Accepted 7 June 2025

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ 1) เพื่อศึกษาประวัติความเป็นมาและการพัฒนาการของการถ่ายทอดอักษรธรรมล้านนาของพระสงฆ์ในจังหวัดแพร่ 2) เพื่อศึกษาสภาพบริบทศักยภาพ และปัจจัยที่มีผลต่อการพัฒนาศักยภาพพระสงฆ์ด้านอักษรธรรมล้านนาในจังหวัดแพร่ 3) เพื่อศึกษากระบวนการถ่ายทอดอักษรธรรมล้านนาของพระสงฆ์ในจังหวัดแพร่ เป็น การวิจัยเชิงคุณภาพ วิเคราะห์ข้อมูลโดยการนำข้อมูลจากเอกสาร และข้อมูลจากการ

Citation:

* พระครูสุนทรธรรมนิทัศน์, พระราชเชมากร, พรหมเรศ แก้วโมลา, พระใบฎีกาศักดิ์ดิษฐ์ แสงธง และ รวีโรจน์ ศรีคำภา.
(2568). การพัฒนาและเสริมสร้างศักยภาพด้านอักษรธรรมล้านนาของพระสงฆ์ในจังหวัดแพร่.

วารสารส่งเสริมและพัฒนาวิชาการสมัยใหม่, 3(3), 327-346.

Phrakhru Soondorndhammanithus, Phra Rajakhemakorn, Phromares Kaewmola, Phrabaidika Sakdithat Sangtong and Raweeroe Sricompa. (2025). The Development Of Dhamma Lanna Letters Skill Potentiality Strengthening Of Monks In Phrae Province. Modern Academic Development and Promotion Journal, 3(3), 327-346.;

DOI: <https://doi.org/10.>

<https://so12.tci-thaijo.org/index.php/MADPIADP/>

สัมภาษณ์เชิงลึก จำนวน 10 รูป/คน พิจารณาประเด็นหลักที่สอดคล้องกับแนวคิดทฤษฎี จากนั้นทำการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงเนื้อหา และอธิบายเป็นความเรียงเชิงพรรณนา

ผลการวิจัยพบว่า

1) อักษรธรรมล้านนาเป็นอักษรโบราณของชาวล้านนาใช้ถ่ายทอดพระธรรมคำสอน ตำรายา วรรณกรรม วิถีชีวิต เป็นต้น โดยมีวัดเป็นศูนย์กลางการศึกษา ปัจจุบันพระสงฆ์ในจังหวัดแพร่มีการเรียนรู้และใช้อักษรธรรมล้านนาลดลง เนื่องจากอิทธิพลของภาษาไทยกลาง เทคโนโลยีสมัยใหม่ วิถีชีวิตที่เปลี่ยนไป และทัศนคติที่มองว่าอักษรธรรมล้านนาเป็นของล้าสมัย

2) บริบทด้านอักษรธรรมล้านนาในจังหวัดแพร่เผชิญกับการลดลงของการใช้งานและการเรียนรู้อักษรธรรมล้านนา การขาดแคลนครูผู้ถ่ายทอด ระบบการศึกษาที่เปลี่ยนไป การพัฒนาและเสริมสร้างศักยภาพพระสงฆ์ต้องอาศัยปัจจัยสนับสนุน คือ การสนับสนุนจากชุมชน การศึกษาและฝึกอบรม การเข้าถึงเอกสารต้นฉบับ การส่งเสริมจากภาครัฐ การใช้เทคโนโลยี และแรงศรัทธา

3) การพัฒนาและเสริมสร้างศักยภาพด้านอักษรธรรมล้านนาของพระสงฆ์ในจังหวัดแพร่มีเป้าหมายเพื่ออนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่น โดยมุ่งเสริมทักษะการอ่าน เขียน และแปลอักษรธรรมล้านนาผ่านกิจกรรม คือ (1) กิจกรรมภาษาล้านนาสู่ภาษาธรรม พื้นฐานด้านตัวอักษรและการอ่านอย่างถูกต้อง (2) กิจกรรมการเขียนภาษาธรรม พัฒนาทักษะการเขียนอักษรล้านนาอย่างเป็นระบบ (3) กิจกรรมการฝึกปฎิบัติภาษาธรรม เน้นการอ่านและแปลอักษรธรรมล้านนาเป็นไทยกลาง ผลลัพธ์ คือ พระสงฆ์สามารถใช้ภาษาล้านนาในการสื่อสารธรรมะได้ดีขึ้น มีบทบาทชัดเจนในการอนุรักษ์อักษรโบราณ และเชื่อมโยงพระพุทธศาสนากับชุมชนอย่างยั่งยืน

คำสำคัญ: การพัฒนา, ศักยภาพ, อักษรธรรมล้านนา

Abstract

This qualitative study aimed to 1. investigate history and development of Buddhist monks' Tai Tham (Lanna) script transmission; 2. explore context, potentiality, and factors influencing potentiality development of Buddhist monks' Tai Tham (Lanna) script in Phrae province; and 3. study its transmission

process. The data gathered from documents and in-dept interview conducted with 10 key informants. They were then analyzed using content analysis to extract issues in accordance to theories.

the research findings were as follow;

1) Tai Tham (Lanna) script was an ancient script of the Lanna people. It used to pass down Buddhist teachings, scriptures, palm-leaf manuscripts, medical texts, literature, and lifestyles through Buddhist temples, regarded as center of education. Buddhist monks currently have fewer opportunities to learn and utilize it due to the influence of the Central Thai language, modern technology, changing lifestyles, and the belief that the Lanna Dhamma script is outdated.

2) Tai Tham (Lanna) script is being used and learned by fewer monks and locals in Phrae province. Its primary causes are shortage of knowledgeable teachers, gaps in the educational system, and insufficient transmission of knowledge. Developing and enhancing Buddhist monks require supportive factors such as community involvement, education, training programs, access to original manuscripts, government support, cultural activities, use of technology, and the strong faith of Buddhist monks.

3) The goal of developing and enhancing potentiality of Buddhist monks' Tai Tham (Lanna) script is to preserve cultural heritage and local wisdom. It focuses on increasing Tai Tham (Lanna) script's writing, reading, and translating of Buddhist monks and novices through a series of activities: (1) 'Lanna Language to Dhamma Language' activity, focusing on script recognition and accurate reading; (2) Dhamma writing activity, focusing on developing writing skills; and (3) Dhamma translation training, which is based on reading and translating Tai Tham (Lanna) script into Central Thai. The outcomes are as follows. Buddhist monks and novices can use Tai Tham's (Lanna) script to pass down Buddhist teachings effectively. They have a vital role in preserving

ancient scripts, leading to fostering sustainability between Buddhism and the community.

Keywords: Development, Potentiality, Tai Tham (Lanna) script

บทนำ

การศึกษาค้นคว้าความเป็นมาของอักษรธรรมล้านนานั้นยังไม่มีข้อสรุป หรือหลักฐานที่สามารถยืนยันได้แน่ชัดว่ามีต้นกำเนิดมาจากที่ใด แต่มีผู้รู้หลายท่านได้ศึกษาค้นคว้าและตั้งข้อสันนิษฐานไว้ จากการศึกษานี้ของนายนา โปรงธุระ พบว่า หลักฐานประเภทจารึกที่เก่าแก่ที่สุด คือ จารึกลานทอง พ.ศ. 1919 ที่ใช้อักษรธรรมคู่กับอักษรไทยสุโขทัย โดยพบที่ฐานพระประธานวัดมหาธาตุ จังหวัดสุโขทัย ส่วนการกำเนิดอักษร ธรรมล้านนา อาจมีสาเหตุสำคัญมาจากทางศาสนา เพื่อใช้เขียนพระธรรมคัมภีร์ให้เป็นสื่อแก่คนในวงกว้าง อักษรธรรมล้านนาจึงเริ่มจากการใช้เขียนภาษาบาลี และนิยมใช้จารลงในคัมภีร์ใบลาน เพราะถือว่าเป็นอักษรที่เป็นตัวแทนของพระธรรมคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนา ดังมีคำกล่าวที่ว่า “อักษรธรรมแต่ละตัวเปรียบได้กับพระพุทธเจ้าหนึ่งพระองค์” อันแสดงให้เห็นฐานะอันสูงส่งของอักษร ธรรมอย่างชัดเจน ในด้านบทบาทของอักษรธรรม ถือได้ว่าเป็นอักษรที่รับใช้ในทางพระพุทธศาสนาเป็นหลัก และนอกจากนี้ยังเป็นตัวอักษรที่ใช้บันทึกภาษาพูดของกลุ่มไทยวนในระยะต่อมาด้วย (อภิวัฒน์ พันธุ์สุข, 2551) อักษรธรรมล้านนาหรือตัวเมือง เป็นอักษรเขียนที่มีเอกลักษณ์เฉพาะตัว เป็นภาษาทางวัฒนธรรมที่เกิดขึ้นมานานในดินแดนล้านนานับพันปี อักษรธรรมล้านนานิยมใช้บันทึกสิ่งต่าง ๆ เช่น ใช้เขียนตำนานและจารึกต่าง ๆ เช่น หลักธรรมคำสอนของพระพุทธศาสนา พิธีกรรมทางพระพุทธศาสนา จารพระไตรปิฎก คัมภีร์ใบลาน ธรรมชาดก พงศาวดารตำนาน ศิลาจารึก ประวัติศาสตร์ ตำรายาสมุนไพร วรรณกรรมล้านนา คติคำสอนต่าง ๆ ตำราไสยศาสตร์ คาถา เวทย์มนต์ คร่าวขอ กฎหมาย โดยเฉพาะการจารึกการสังคยานาพระไตรปิฎกครั้งที่ 8 ของโลก เป็นต้น (แสง จันทรงาม, 2520 : 77)

สังคมล้านนานั้นมีความเชื่อทางพระพุทธศาสนาเป็นสิ่งที่คอยเชื่อมโยงคนในสังคมให้มีความผูกพันแน่นแฟ้นเป็นปึกแผ่น ผ่านขนบธรรมเนียมประเพณีและภาษาที่มีเป็นของตนเอง คัมภีร์ใบลาน เป็นสิ่งที่มีบทบาทสำคัญในการสืบทอดองค์ความรู้ ความเชื่อ ตลอดจนวิถีความเป็นอยู่ของคนล้านนายุคต่อยุคได้เป็นอย่างดี เนื่องจากในทางพุทธศาสนานิยมจารคัมภีร์ใบลานด้วยอักษรธรรมล้านนา เพื่อบันทึกเรื่องราวต่าง ๆ เกี่ยวกับศาสนา กล่าวได้ว่า เป็น

หลักฐานทางประวัติศาสตร์ที่สำคัญ ที่โบราณจารย์ได้สร้างไว้ให้เป็นมรดกตกทอดสู่คนรุ่นลูกหลาน โดยเฉพาะอย่างยิ่งพระสงฆ์สามเณรที่จะต้องสืบต่อความรู้นั้น เพื่อการสืบทอดอายุพระพุทธศาสนา ด้วยเหตุที่คัมภีร์ทางพระพุทธศาสนาในยุคล้านนามีหลักฐานปรากฏชัดเจนและควรค่าแก่การศึกษาเป็นอย่างยิ่ง ในจำนวนคัมภีร์ภาษาล้านนาที่มีการปริวรรตและแปลเพื่อนำองค์ความรู้มาศึกษามีจำนวนไม่น้อย ดังเช่น มังคลัตถิปปินี เป็นต้น แต่ก็ยังมีคัมภีร์ภาษาล้านนาอีกจำนวนมาก ที่ยังไม่ได้นำมาปริวรรตและศึกษาวิเคราะห์เพื่อให้เกิดองค์ความรู้ทางการศึกษาพระพุทธศาสนาให้แพร่ขยายกว้างขวาง คัมภีร์เหล่านี้ได้มีการเก็บรักษาไว้ที่หอธรรมคัมภีร์ของวัดต่าง ๆ ทั่วเขตภาคเหนือ โดยเฉพาะที่มีการสำรวจพบว่ามีมากที่สุดคือในหอธรรมคัมภีร์ของวัดสูงเม่น จังหวัดแพร่ เป็นต้น (พระมหาสิทธิชัย ชยสิทธิ, 2561: 2)

จังหวัดแพร่ที่เป็นจังหวัดหนึ่งในล้านนา มีวัดวาอารามที่เก่าแก่กว่าพันปีมีจำนวนหลายวัดในเขตเมืองแพร่ และกระจายอยู่ในอำเภอต่าง ๆ ที่มีปรากฏหลักฐานในการพบคัมภีร์ใบลานเก่าที่ล้วนแต่เขียนด้วยอักษรธรรมล้านนา เช่น คัมภีร์ใบลานในวัดสูงเม่นที่มีการพบมากที่สุด คัมภีร์ใบลานวัดร่องพอง คัมภีร์ใบลานวัดหลวง คัมภีร์ใบลานวัดพระนอน คัมภีร์ใบลานวัดพงษ์สุนันท์ เป็นต้น ซึ่งคัมภีร์ต่าง ๆ เหล่านี้ยังมิได้มีการเผยแพร่และปริวรรตอยู่อีกมาก สาเหตุหลักเนื่องมาจากในสังคมเมืองแพร่ปัจจุบันที่เปลี่ยนไปตามกระแสวัฒนธรรมสมัยใหม่ ทำให้บริบทของสังคมเปลี่ยนไป ทำให้เรื่องของคัมภีร์ใบลานที่เขียนด้วยอักษรธรรมไม่ได้รับความสนใจจากคนรุ่นใหม่ และถูกมองว่าเป็นเรื่องล้าสมัย และเป็นหน้าที่ของพระสงฆ์ที่ต้องศึกษา คัมภีร์ใบลานล้านนาเป็นเสมือนสิ่งศักดิ์สิทธิ์เก่าแก่ที่ไม่อาจเข้าถึงได้ ด้วยภาษาที่ใช้จารนั้นเป็นอักษรธรรมล้านนาที่ยากต่อการศึกษาและทำความเข้าใจ นักปราชญ์ด้านภาษาล้านนาเหลือน้อย จึงขาดกระบวนการในการถ่ายทอด อีกทั้งพระสงฆ์สามเณรยังมุ่งศึกษาในวิชาการสมัยใหม่ ส่วนตัวอักษรธรรมล้านนาเองก็ยังไม่มียุทธศาสตร์ที่ชัดเจนสำหรับการศึกษา

คณะผู้วิจัยเล็งเห็นว่า พระสงฆ์เป็นผู้ที่มีบทบาทสำคัญของการถ่ายทอดอักษรธรรมล้านนาและเกรงว่าอักษรธรรมล้านนาอาจจะค่อย ๆ เลือนหายไปจากสังคมเมืองแพร่ตลอดจน พระภิกษุ สามเณร อ่านเขียนอักษรธรรมล้านนาได้มีจำนวนน้อยมาก ประชาชนที่มีความรู้อ่านออกเขียนได้ ก็มีน้อย คัมภีร์ใบลานถูกทอดทิ้งไว้ในวัดต่าง ๆ พระภิกษุสามเณรไม่ให้ความสนใจที่หยิบยกขึ้นมาอ่าน ส่วนใหญ่ปล่อยทิ้งไว้ และถูกทำลายไปตามธรรมชาติตากแดด ตากฝน หนู มด และแมลงกัดทำลายไปเป็นจำนวนมาก จึงเห็นว่าคณะสงฆ์จังหวัดแพร่มีศักยภาพที่จะพัฒนาและส่งเสริมสนับสนุนพระสงฆ์สามเณรในการการถ่ายทอด การ

อนุรักษ์อักษรธรรมล้านนา และสืบสานต่อมโนปณิธานในอันที่จะดูแลปกป้องคำสอนของพระพุทธเจ้าให้คงอยู่คู่เมืองแพร่ ดังนั้น คณะผู้วิจัยจึงมีความสนใจที่ศึกษาวิวัฒนาการและกระบวนการถ่ายทอดอักษรธรรมล้านนาตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบัน รวมไปถึงปัจจัย เงื่อนไข ผู้เรียน ผู้สอนและชุมชนที่ให้การสนับสนุนการถ่ายทอดอักษรธรรมล้านนา จนนำไปสู่การพัฒนาและเสริมสร้างศักยภาพด้านอักษรธรรมล้านนาของพระสงฆ์ในจังหวัดแพร่ต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาประวัติความเป็นมาและพัฒนาการของการถ่ายทอดอักษรธรรมล้านนาของพระสงฆ์ในจังหวัดแพร่
2. เพื่อศึกษาสภาพบริบท ศักยภาพ และปัจจัยที่มีผลต่อการพัฒนาศักยภาพพระสงฆ์ด้านอักษรธรรมล้านนาในจังหวัดแพร่
3. เพื่อพัฒนาและเสริมสร้างศักยภาพด้านอักษรธรรมล้านนาของพระสงฆ์ในจังหวัดแพร่

การทบทวนวรรณกรรม

การจัดการเรียนรู้ หมายถึง การจัดการศึกษาที่ถือว่าผู้เรียนสำคัญที่สุด เป็นกระบวนการจัดการศึกษาที่ต้องเน้นให้ผู้เรียนแสวงหาความรู้ และพัฒนาความรู้ได้ด้วยตนเอง หรือรวมทั้งมีการฝึกและปฏิบัติในสภาพจริงของการทำงาน มีการเชื่อมโยงสิ่งที่เรียนกับสังคม และการประยุกต์ใช้มีการจัดกิจกรรมและกระบวนการให้ผู้เรียนได้คิดวิเคราะห์ สังเคราะห์ ประเมิน และสร้างสรรค์สิ่งต่าง ๆ นอกจากนี้ ต้องส่งเสริมให้ผู้เรียนสามารถพัฒนาตามธรรมชาติ และเต็มตามศักยภาพโดยสะท้อนจากการที่นักศึกษาสามารถเลือกเรียนรายวิชา หรือเลือกทำโครงการงานหรือชิ้นงานในหัวข้อที่สนใจในขอบเขตเนื้อหาของวิชานั้น ๆ และกระบวนการเรียนรู้ หมายถึง การดำเนินการอย่างเป็นขั้นตอน หรือการใช้วิธีการต่าง ๆ ที่ช่วยให้บุคคลเกิดการเรียนรู้ (ทิตนา แหมมณี, 2545: 2) การจัดการเรียนรู้ เป็นกระบวนการนำหลักสูตรไปสู่การสอน ซึ่งมีระบบกระบวนการเรียนการสอน กิจกรรมและมีการกำหนดแผนงานส่งเสริมการเรียนการสอนโดยผู้สอนและผู้เรียน (สุพิศ บุญชูวงศ์, 2536: 6) สามารถดำเนินการหรือการจัดประสบการณ์ โดยใช้กิจกรรมในรูปแบบต่าง ๆ เพื่อให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้และบรรลุตามวัตถุประสงค์ที่กำหนด การเรียนการสอนจะมีประสิทธิภาพผู้สอนจะต้อง

จัดทำแผนการสอนเป็นอย่างดี และดำเนินการสอนตามแผนการสอนที่เตรียมไว้ (สุมาลี จันทร์ชะลอ, 2542: 11)

การบริหารกิจกรรมมีกระบวนการหรือแผนการจัดกิจกรรมตามขั้นตอนอย่างเป็นระบบ โดยมีผู้ดูแลรับผิดชอบในแต่ละขั้นตอน การดำเนินงานตามแผนและโครงการและมีการประเมินผลเมื่อสิ้นสุดกระบวนการที่เป็นการจัดกิจกรรมพัฒนาผู้เรียนให้สามารถบรรลุผลตามจุดมุ่งหมายของวัตถุประสงค์ของหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พ.ศ. 2551 โดยกำหนดขอบเขตการบริหารไว้ 4 ด้าน คือ 1) ด้านการกำหนดนโยบายและแนวปฏิบัติ 2) ด้านนิเทศติดตาม 3) ด้านส่งเสริมสนับสนุน 4) ด้านการประเมินและรายงาน (เอกรินทร์ สีมหาศาล, 2568)

อักษรธรรมล้านนา คือ รูปแบบตัวอักษรโบราณที่ใช้ในดินแดนล้านนา (ภาคเหนือของประเทศไทยในอดีต) เพื่อเขียนภาษาบาลีและภาษาล้านนา ใช้กันอย่างแพร่หลายในด้านพระพุทธศาสนา (วิโรจน์ อรุณมานะกุล, 2545 : 12) อักษรธรรมล้านนานิยมใช้บันทึกสิ่งต่าง ๆ เช่น ใช้เขียนตำนานและจารึกต่าง ๆ เช่น หลักธรรมคำสอนของพระพุทธศาสนา พิธีกรรมทางพระพุทธศาสนา จารพระไตรปิฎก คัมภีร์ในลาน ธรรมชาดก พงศาวดารตำนาน ศิลาจารึก ประวัติศาสตร์ ตำรายาสมุนไพร วรรณกรรมล้านนา คติคำสอนต่าง ๆ ตำราไสยศาสตร์ คาถา เวทย์มนต์ คร่าวขอ กฎหมาย โดยเฉพาะการจารึกการสังคยานาพระไตรปิฎกครั้งที่ 8 ของโลก เป็นต้น (แสง จันทร์งาม, 2520 : 77) อักษรธรรมล้านนาเริ่มเข้าสู่ประเทศไทยทางภาคเหนือโดยการรับเอาพระพุทธศาสนาเข้ามาเมื่อครั้งสมัยที่พระนางจามเทวีได้ขึ้นครองอาณาจักรหริภุญชัย ได้นิมนต์พระภิกษุผู้ทรงความรู้ในพระไตรปิฎกมาด้วยนั้น โดยช่วงนั้นพระพุทธศาสนาได้เข้ามาสู่ดินแดนแถบนี้เป็นครั้งแรกและมีการเจริญเติบโตขึ้นเป็นลำดับเรื่อยมาจนถึงยุคที่พระเจ้าอนุรุธของพม่ามีอำนาจได้ประกาศตนเป็นพุทธศาสนูปถัมภ์ ซึ่งเป็นการช่วยสนับสนุนให้พระพุทธศาสนาเจริญแพร่หลายมากยิ่งขึ้น ต่อมาในช่วงพุทธศตวรรษที่ 19 พระญามังรายได้ครองอาณาจักรหริภุญชัยก็เคยยอมรับเอาพระพุทธศาสนาไปด้วยเช่นกัน (ประเสริฐ ณ นคร, 2528: 6) เพราะรูปแบบอักษรธรรมนั้นมีลักษณะใกล้เคียงกับรูปแบบอักษรมอญ-พม่า ในราวพุทธศตวรรษที่ 20 - 21 จารึกแผ่นลานทองแดง พ.ศ. 2048 เป็นอันมากจากการเปรียบเทียบง่าย ๆ เช่นนี้ จึงทำให้ท่านผู้รู้บางท่านลงมติว่าอักษรธรรมคงจะเกิดขึ้นจากนักปราชญ์ไทยล้านนาไทยคิดประดิษฐ์รูปแบบอักษรชนิดนี้ โดยได้รับโดยได้รับความบันดาลใจมาจากอิทธิพลอักษรมอญ-พม่าก็ได้ (คงเดช ประพัฒน์ทอง, 2520: 19)

สำหรับวิธีการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นตามช่วงวัยออกเป็น 2 วิธี คือ 1) วิธีการถ่ายทอดภูมิปัญญาแก่เด็กโดยใช้กิจกรรมการถ่ายทอดแบบง่าย ๆ ไม่ซับซ้อนและดึงดูดใจ เช่น การเล่านิทาน การละเล่น การทายปริศนา เป็นต้น ซึ่งเป็นวิธีการสร้างนิสัยและบุคลิกภาพที่สังคมปรารถนา และมุ่งเน้นด้านจริยธรรมเป็นสำคัญ และ 2) วิธีการถ่ายทอดภูมิปัญญาแก่ผู้ใหญ่ซึ่งมีวิธีการถ่ายทอดหลายรูปแบบ เช่น วิธีการบอกเล่า การสังเกตด้วยตนเองผ่านพิธีกรรมต่าง ๆ เป็นต้น (จารุวรรณ ธรรมวัตร, 2538: 12-13)

วิธีดำเนินการวิจัย

ในการวิจัยเรื่อง “รูปการพัฒนาและเสริมสร้างศักยภาพด้านอักษรธรรมล้านนาของพระสงฆ์ในจังหวัดแพร่” ในครั้งนี้เป็นการวิจัยเพื่อการพัฒนา (Research & Development) มีวิธีดำเนินการวิจัย ได้แก่

1. รูปแบบวิธีการวิจัยเชิงปฏิบัติการ (Action Research : AR) โดยผสานวิธีวิจัยเพิ่มเติมเพื่อให้ได้มาซึ่งข้อมูล 2 แบบ คือ (1) วิธีวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยการศึกษาเอกสาร งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง (2) การวิจัยเชิงปฏิบัติการ (Action Research) เพื่อการพัฒนาและเสริมสร้างศักยภาพด้านอักษรธรรมล้านนาของพระสงฆ์ในจังหวัดแพร่

2. กลุ่มเป้าหมายและผู้ให้ข้อมูลสำคัญ งานวิจัยครั้งนี้ เป็นการวิจัยเพื่อให้ได้มาซึ่งข้อมูลที่เที่ยงตรงเกี่ยวกับสภาพบริบท ศักยภาพ และปัจจัยที่มีผลต่อการพัฒนาศักยภาพพระสงฆ์ด้านอักษรธรรมล้านนาในจังหวัดแพร่ ดังนั้น คณะผู้วิจัยจึงต้องลงพื้นที่ในการเก็บข้อมูลจากกลุ่มประชากรที่มีความรู้ความเชี่ยวชาญเกี่ยวกับอักษรธรรมล้านนาในจังหวัดแพร่ โดยกลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญในการสัมภาษณ์เชิงลึก แบบเจาะจง (Purposive Sampling) ได้แก่ (1) กลุ่มที่มีความรู้ความเชี่ยวชาญเกี่ยวกับอักษรธรรมล้านนาในจังหวัดแพร่ จำนวน 10 รูป/คน (2) กลุ่มพระสงฆ์และสามเณรที่เข้าร่วมกิจกรรมการพัฒนาและเสริมสร้างศักยภาพด้านอักษรธรรมล้านนาของพระสงฆ์ในจังหวัดแพร่ จำนวน 20 รูป รวมกลุ่มเป้าหมายที่ใช้ในการศึกษาวิจัยทั้งหมด 30 รูป/คน

3. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ (1) การศึกษาเชิงเอกสาร (Documentary Research) มุ่งเน้นการศึกษารวบรวมข้อมูลจากหนังสือ เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับแนวคิด ทฤษฎี ประวัติความเป็นมาและพัฒนาการของการถ่ายทอดอักษรธรรมล้านนาของพระสงฆ์ในจังหวัดแพร่ จากคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนา หนังสือ ตำรา รายงานการวิจัย สื่อ

อิเล็กทรอนิกส์หรือเว็บไซต์ที่เกี่ยวข้อง (2) ออกแบบเครื่องมือ/แบบสัมภาษณ์ชนิดกึ่งโครงสร้าง (Semi structure interview) เพื่อสัมภาษณ์เกี่ยวกับสภาพบริบท สถานการณ์ และปัจจัยที่มีผลต่อการพัฒนาศักยภาพพระสงฆ์ด้านอักษรธรรมล้านนาในจังหวัดแพร่ (3) แบบสัมภาษณ์เชิงลึก (indept ivterviews) โดยคณะผู้วิจัยสร้างขึ้นเป็นคำถามกึ่งปลายเปิด (Semi structure interview) ประกอบด้วย สภาพปัญหา ความต้องการในการศึกษาอักษรธรรมล้านนา กระบวนการเรียนรู้ และกระบวนการถ่ายทอดอักษรธรรมล้านนา (4) ชุดกิจกรรมการพัฒนาและเสริมสร้างศักยภาพด้านอักษรธรรมล้านนาของพระสงฆ์ในจังหวัดแพร่ จำนวน 30 ชั่วโมง (5) แบบประเมินผลสำเร็จจากการวิจัยเชิงปฏิบัติการการพัฒนาและเสริมสร้างศักยภาพด้านอักษรธรรมล้านนาของพระสงฆ์ในจังหวัดแพร่

4. การเก็บรวบรวมข้อมูล การงานวิจัยครั้งนี้มีกระบวนการเก็บรวบรวมข้อมูลเชื่อมโยง 2 โครงการวิจัยย่อยแบ่งเป็นลำดับขั้นตอน ได้แก่ ขั้นตอนที่ 1 ศึกษาข้อมูลเกี่ยวกับวิวัฒนาการและกระบวนการถ่ายทอดการเรียนรู้อักษรธรรมล้านนา ขั้นตอนที่ 2 สัมภาษณ์แบบกึ่งโครงสร้างจากผู้ให้ข้อมูลหลัก ขั้นตอนที่ 3 รวบรวมข้อมูล นำเสนอข้อมูล วิเคราะห์วิวัฒนาการของกระบวนการถ่ายทอดอักษรธรรมล้านนา ขั้นตอนที่ 4 ดำเนินการตามกิจกรรมการพัฒนาและเสริมสร้างศักยภาพด้านอักษรธรรมล้านนาของพระสงฆ์ในจังหวัดแพร่ ขั้นตอนที่ 5 การประเมินผลการพัฒนาศักยภาพของพระสงฆ์ รวบรวมข้อมูลวิเคราะห์ เรียบเรียงอธิบายข้อมูล และสรุปผลการวิจัย พร้อมเสนอแนะประเด็นที่มีประโยชน์ต่อการศึกษาค้นคว้าต่อไป

5. การวิเคราะห์ข้อมูล เป็นการวิจัยเพื่อการพัฒนา โดยใช้วิธีการแบบ (R&D Research & Action Research) โดยคณะผู้วิจัยจะนำเสนอข้อมูลที่ได้จากการลงพื้นที่สัมภาษณ์เชิงลึก การรวบรวมแนวคิด ทฤษฎีจากเอกสารตำราทางวิชาการ และการจัดกิจกรรมอบรมเชิงปฏิบัติการ แล้วนำมาทำการวิเคราะห์และนำเสนอเชิงพรรณนา

6. การนำเสนอผลการวิจัย การวิจัยครั้งนี้ เป็นการนำเสนอผลการวิจัยเรื่อง “ การพัฒนาและเสริมสร้างศักยภาพด้านอักษรธรรมล้านนาของพระสงฆ์ในจังหวัดแพร่ โดยการสังเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ ทั้งในมิติของการสัมภาษณ์เชิงลึกกลุ่มผู้เชี่ยวชาญด้านอักษรธรรมล้านนาในพื้นที่จังหวัดแพร่ รวมถึงการศึกษาจากเอกสารตำราทางวิชาการ และจัดอบรมเชิงปฏิบัติการ ตามประเด็นของวัตถุประสงค์ของการวิจัยที่กำหนดไว้ เป็นการนำเสนอในรูปแบบของการพรรณนาความ ประกอบภาพถ่ายเกี่ยวกับการลงพื้นที่สำรวจพื้นที่กลุ่มเป้าหมาย และ

ภาพกิจกรรมอบรมเชิงปฏิบัติการเกี่ยวกับการเสริมสร้างศักยภาพด้านอักษรธรรมล้านนาของ พระสงฆ์ในจังหวัดแพร่ และสามารถนำความรู้ที่ได้จากงานวิจัยไปใช้ประโยชน์ได้จริง เพื่อเป็น ต้นแบบในการอนุรักษ์ภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมด้านอักษรธรรมล้านนา รวมถึงเป็นการ เผยแพร่องค์ความรู้ด้านอักษรธรรมล้านนาแก่ผู้สนใจ โดยจะมีการจัดทำสื่อพิมพ์ออนไลน์ เผยแพร่สู่สาธารณชน และนำเสนอผลงานวิจัยในเชิงวิชาการต่อไป

ผลการวิจัย

1. ผลการวิจัยวัตถุประสงค์ที่ 1

สมัยดินแดนล้านนา มีการปกครองเป็นของตนเองมีวัฒนธรรมทางด้านภาษา และมี ตัวหนังสือเป็นของตนเอง เรียกว่า อักษรธรรมล้านนาหรือตัวเมือง มีลักษณะคล้ายอักษรพม่า มอญ และเงี้ยว เข้ามาสู่ประเทศไทยพร้อม ๆ กับพระพุทธศาสนา นิยมใช้บันทึกสิ่งต่าง ๆ เช่น ใช้เขียนตำนานและจารึกต่าง ๆ เช่น หลักธรรมคำสอนของพระพุทธศาสนา พิธีกรรมทาง พระพุทธศาสนา จารพระไตรปิฎก คัมภีร์ในลาน ธรรมชาดก พงศาวดารตำนาน ศิลาจารึก ประวัติศาสตร์ ตำรายาสมุนไพร วรรณกรรมล้านนา คติคำสอนต่าง ๆ ตำราไสยศาสตร์ คาถา เวทย์มนต์ คร่าวขอ กฎหมาย เป็นต้นโดยมีวัดเป็นศูนย์กลางในการถ่ายทอดอักษรธรรม ล้านนาที่มีคณะสงฆ์เป็นผู้จัดการศึกษาตามขั้นตอนการบวชในพุทธศาสนาแบ่งออกเป็น 4 ระยะ คือ ระยะที่ 1 การเตรียมตัวเป็นเป็นชะยม ระยะที่ 2 ตอนเป็นชะยม ระยะที่ 3 ตอน บวชเป็นสามเณร ระยะที่ 4 ตอนอุปสมบทเป็นพระภิกษุแล้ว

ในจังหวัดแพร่มีการเรียนอักษรธรรมล้านนาที่มีรากฐานมาจากคตินิยม และความเชื่อ ต่าง ๆ ที่มีความเกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนา รวมไปถึงการเล่าถึงสังคมในขณะที่มีการเขียน ขึ้นทำให้อักษรธรรมล้านนาจึงมีความสำคัญกับวิถีชีวิตของคนในสมัยก่อน และด้วยการเรียน หนังสือในสมัยก่อนของไทยมีความเกี่ยวข้องกับวัดอย่างใกล้ชิด เนื่องจากวัดเป็นศูนย์กลางของ การศึกษา โดยเฉพาะในสมัยก่อนที่ยังไม่มีโรงเรียนของรัฐ พระสงฆ์ทำหน้าที่เป็นครูสอน หนังสือให้กับเด็กและเยาวชนในชุมชน ซึ่งส่วนใหญ่จะเป็นการเรียนหนังสือไทย และหนังสือ ธรรมะ เพื่อปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรมควบคู่ไปกับการอ่านออกเขียนได้ การเรียนการสอน อักษรธรรมล้านนาที่มีการเรียนเกิดขึ้นภายในวัดเป็นส่วนใหญ่เกือบทุกวัดในทางภาคเหนือ สมัยก่อน มีการเรียนการสอนอักษรธรรมล้านนา โดยมีพระสงฆ์ภายในเป็นผู้สอน และมีพระที่ บวชใหม่ สามเณร เด็ก ชาวบ้านเป็นผู้เรียน แต่หลังจากมีการเปลี่ยนแปลงการปกครอง และมี

การปฏิรูปการศึกษามีการจัดระบบโรงเรียนเข้ามาแทนที่ การรู้อักษร และเข้าใจภาษาไทย กลางได้รับความสำคัญมากกว่า และมีการยกย่อง ให้ยศให้ตำแหน่งจึงทำให้การศึกษ้อักษร ศาสตร์ล้านนาไทยจึงค่อย ๆ หายไป ทำให้ขาดการสืบทอดอักษรธรรมล้านนาอย่างเป็นทางการ และคัมภีร์ส่วนใหญ่ที่จารบนใบลานด้วยอักษรธรรมล้านนาขาดการเอาใจใส่ดูแล ขาดการส่งเสริมจากรัฐจากผู้รู้ รูปแบบการสอนพระภิกษุ สามเณรจึงอยู่ในวงจำกัด คือ จัดการเรียนการสอนอยู่ภายในวัดบางวัดเท่านั้น และการสอนก็เป็นไปตามยถากรรม อีกประการหนึ่ง ก็คือ พระภิกษุสามเณรและคฤหัสถ์ทั่วไปมีความเห็นว่าอักษรธรรมเป็นภาษาที่ล้าสมัย เรียน มาแล้วไม่สามารถนำไปประกอบอาชีพได้

สำหรับการศึกษ้อักษรธรรมของพระสงฆ์ในจังหวัดแพร่ในปัจจุบันนั้น มีความแตกต่างจากอดีตค่อนข้างมาก เนื่องจากความนิยมของที่เข้ามาบวชมีจำนวนลดน้อยลง กอปร กับความเปลี่ยนแปลงทางด้านวัฒนธรรมและเทคโนโลยี ทำให้กลุ่มคนที่มีความสนใจในด้าน อักษรธรรมลดน้อยลง เป็นเหตุให้ภาษาล้านนาหรือภาษาธรรมล้านนาได้รับความนิยมน้อยลง เพราะ (1) อิทธิพลของภาษาไทยกลาง เนื่องจากระบบการศึกษาของไทยเน้นการใช้ภาษาไทย กลางเป็นหลัก (2) การเข้ามาของเทคโนโลยีและสื่อดิจิทัล เนื่องจากสื่อสมัยใหม่ เช่น โซเชียล มีเดีย โทรทัศน์ และแอปต่าง ๆ ใช้ภาษาไทยกลางหรือภาษาอังกฤษเป็นหลัก (3) การ เปลี่ยนแปลงของวิถีชีวิตและครอบครัว พ่อแม่รุ่นใหม่จำนวนมากไม่ใช้ภาษาล้านนาใน ชีวิตประจำวัน และไม่ถ่ายทอดภาษานี้ให้ลูกหลานวิถีชีวิตเมืองและการย้ายถิ่นฐาน (4) ขาด การส่งเสริมในระบบการศึกษา เนื่องจากโรงเรียนส่วนใหญ่ไม่ได้บรรจุ วิชาภาษาล้านนา และ สื่อการเรียนการสอนยังไม่ทันสมัย (5) ทักษะคติของคนรุ่นใหม่ บางคนมองว่า ภาษาล้านนาเป็น ของเก่า ล้าสมัย หรือใช้ในวงแคบ (6) ผลจากการกลมกลืนทางวัฒนธรรม ที่เกิดจากการรวม ศูนย์อำนาจและการสร้างเอกภาพทางภาษาในอดีต ทำให้ภาษาถิ่นถูกลดทอนวัฒนธรรม สมัยใหม่เข้ามาแทนที่ และกลืนภาษาท้องถิ่นให้จางหายไปจากชีวิตประจำวัน

2. ผลการวิจัยวัตถุประสงค์ที่ 2

สภาพบริบทด้านอักษรธรรมล้านนาในจังหวัดแพร่มี 4 ประเด็นที่สำคัญได้แก่ (1) กลุ่มพระสงฆ์และชาวบ้านมีการใช้และการเรียนรู้อักษรธรรมลดลง โดยอักษรธรรมล้านนา (อักษรตัวเมือง) เคยเป็นอักษรหลักที่ใช้ในการจารึกพระธรรมคำสั่งสอนในคัมภีร์ใบลานหรือ สมุดข่อย แต่ปัจจุบันพระสงฆ์รุ่นใหม่จำนวนมาก อ่านและเขียนอักษรธรรมไม่คล่อง หรือ ไม่มี โอกาสเรียนรู้เลย เนื่องจากไม่ได้รับการสอนอย่างเป็นระบบ (2) หน่วยงานทางการศึกษาฝ่าย

พระปริยัติธรรม ก็มุ่งเน้นการศึกษาพระพุทธานุศาสนายาไทยและภาษาบาลีเป็นหลักอักษรธรรมล้านนาไม่ได้รับการบรรจุในหลักสูตรอย่างชัดเจน จึงไม่มีการสืบทอดอย่างต่อเนื่อง (3) ขาดครูผู้ถ่ายทอดความรู้ ครูบาอาจารย์หรือพระอาวุโสที่เชี่ยวชาญอักษรธรรมเริ่มลดจำนวนลงการเรียนรู้อักษรธรรมมักเป็นแบบไม่เป็นทางการ เช่น จากพระอาจารย์ในวัด หรือโครงการระยะสั้น (4) ความผูกพันกับวัฒนธรรมท้องถิ่นลดลง การเปลี่ยนผ่านของสังคมท้องถิ่นจากวัฒนธรรมพื้นถิ่นสู่ความทันสมัย ทำให้เยาวชนรวมถึงพระสงฆ์รุ่นใหม่ ขาดความสนใจในอักษรโบราณงานบุญต่าง ๆ เช่น ฟังเทศน์มหาชาติ หรือ การเทศน์อาานิสงส์ต่าง ๆ ที่ใช้ภาษาล้านนา และอักษรธรรมก็มีน้อยลง และ (5) สื่อและเทคโนโลยีที่เกี่ยวข้องกับอักษรธรรมยังมีจำกัด แอปพลิเคชัน หรือสื่อดิจิทัลที่เกี่ยวกับการเรียนอักษรธรรมล้านนายังมีจำนวนน้อย ไม่มีแหล่งเรียนรู้ออนไลน์ที่มีคุณภาพและเข้าถึงง่ายสำหรับพระสงฆ์

ศักยภาพของพระสงฆ์ในจังหวัดแพร่ในการใช้ อักษรธรรมล้านนา พบว่ามีปัญหาหลายประการที่ส่งผลให้การเรียนรู้และการใช้ภาษาล้านนาในพระสงฆ์รุ่นใหม่มีความอ่อนแอลง โดยสามารถสรุปได้แก่ (1) ขาดครูผู้สอนที่มีความเชี่ยวชาญ จำนวนครูที่มีความรู้ลึกซึ้งเกี่ยวกับอักษรธรรมล้านนาและภาษาโบราณลดลง เนื่องจากผู้รู้รุ่นเก๋าลดน้อยลงตามอายุขัย และไม่มีการถ่ายทอดความรู้ต่ออย่างเป็นระบบ (2) ขาดแรงจูงใจในหมู่พระสงฆ์รุ่นใหม่ พระสงฆ์บางรูปมองว่า ภาษาล้านนาไม่จำเป็น ในการเผยแผ่ธรรมะในปัจจุบัน ต่างจากในอดีตที่พระสงฆ์ต้องเรียนรู้ภาษาล้านนาเพื่ออ่านคัมภีร์ไบลาน ซึ่งเป็นแหล่งรวมองค์ความรู้ทางพระพุทธศาสนา (3) ขาดการสนับสนุนจากระบบการศึกษา (4) หลักสูตรของโรงเรียนพระปริยัติธรรมไม่บรรจุ ภาษาล้านนา เป็นรายวิชาหลัก ทำให้สามเณรไม่สามารถเรียนรู้ภาษาล้านนาอย่างลึกซึ้ง และไม่สามารถอ่านคัมภีร์ไบลานได้การเรียนภาษาล้านนาในโรงเรียนพระปริยัติธรรมมีเพียงการเรียนการสอนที่ ไม่เป็นระบบ และมีเวลาจำกัด (5) ข้อจำกัดในการใช้เทคโนโลยี พระสงฆ์ส่วนใหญ่เข้าถึงสื่อออนไลน์ที่ใช้ ภาษาไทยกลาง หรือ ภาษาอังกฤษมากกว่าภาษาล้านนา (6) ขาดสื่อการเรียนรู้ภาษาล้านนาที่ใช้ เทคโนโลยี เช่น แอปพลิเคชัน พจนานุกรมออนไลน์ หรือตำราในรูปแบบดิจิทัล และ (7) การเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรม ภาษาไทยกลางถูกใช้เป็นหลักในการสื่อสารในชีวิตประจำวันและกิจกรรมทางศาสนา ทำให้ภาษาล้านนา ถูกละเลยและไม่สามารถใช้ในการเทศน์หรือสื่อสารทางธรรมกับ คนรุ่นใหม่ หรือ ญาติโยม ที่ไม่เข้าใจภาษาล้านนา

การพัฒนาศักยภาพของพระสงฆ์ด้านอักษรธรรมล้านนาในจังหวัดแพร่ ขึ้นอยู่กับปัจจัยหลากหลายที่ส่งผลทั้งทางตรงและทางอ้อมต่อความยั่งยืนในการสืบทอดองค์ความรู้ทาง

วัฒนธรรมที่สำคัญนี้ โดยสามารถสรุปประเด็นสำคัญได้ 7 ปัจจัย ได้แก่ (1) การสนับสนุนจากชุมชนและสังคมความร่วมมือจากชุมชนมีบทบาทในการสร้างแรงจูงใจให้พระสงฆ์เรียนรู้และรักษาอักษรธรรมล้านนา หากสังคมให้ความสำคัญ ก็จะช่วยขับเคลื่อนการถ่ายทอดความรู้ได้ต่อเนื่อง (2) การศึกษาและฝึกอบรม การจัดหลักสูตรและการฝึกอบรมเกี่ยวกับการอ่านเขียนอักษรธรรมอย่างต่อเนื่องในวัดและสถาบันการศึกษา ช่วยพัฒนาทักษะของพระสงฆ์ในการสืบสานวัฒนธรรมนี้ (3) ทรัพยากรและเอกสารต้นฉบับ หมายถึง การเข้าถึงคัมภีร์ใบลาน ตำราโบราณ และพระไตรปิฎก รวมถึงการอนุรักษ์และจัดทำสำเนาเอกสารเหล่านี้ ช่วยให้พระสงฆ์สามารถเรียนรู้อย่างลึกซึ้งและสืบทอดองค์ความรู้ต่อไป (4) การสนับสนุนจากภาครัฐและองค์กรต่าง ๆ ทั้งภาครัฐและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เช่น กระทรวงวัฒนธรรม และสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ ควรมีบทบาทในการจัดตั้งโครงการส่งเสริมการเรียนรู้และวิจัยด้านอักษรธรรมล้านนา (5) การจัดกิจกรรมทางวัฒนธรรมและประเพณี เช่น “ตากธัมม์” เป็นเวทีสำคัญในการเผยแพร่อักษรธรรม ช่วยเชื่อมโยงพระสงฆ์กับชุมชน และส่งเสริมความภาคภูมิใจในมรดกทางวัฒนธรรม (6) เทคโนโลยีและนวัตกรรม ได้แก่ การนำเทคโนโลยีมาใช้ เช่น การดิจิทัลเอกสาร การสร้างคลังข้อมูลออนไลน์ หรือการใช้โซเชียลมีเดีย จะช่วยให้การถ่ายทอดอักษรธรรมล้านนาเข้าถึงกลุ่มเป้าหมายได้มากขึ้น และ (7) แรงศรัทธาและความมุ่งมั่นของพระสงฆ์ความตั้งใจจริงของพระสงฆ์ในการเรียนรู้และถ่ายทอดอักษรธรรมล้านนา คือหัวใจสำคัญที่สุด หากพระมีศรัทธาและแรงจูงใจ ก็จะสามารถขับเคลื่อนการอนุรักษ์วัฒนธรรมนี้ได้ อย่างยั่งยืน ดังนั้น ปัจจัยทั้ง 7 ประการนี้ ล้วนมีความสำคัญต่อการพัฒนาและส่งเสริมศักยภาพของพระสงฆ์ด้านอักษรธรรมล้านนาในจังหวัดแพร่ ซึ่งไม่เพียงแต่ช่วยอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นเท่านั้น แต่ยังส่งผลต่อความมั่นคงของพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมท้องถิ่นในระยะยาว

3. ผลการวิจัยวัตถุประสงค์ที่ 3

การพัฒนาและเสริมสร้างศักยภาพด้านอักษรธรรมล้านนาของพระสงฆ์ในจังหวัดแพร่ การอนุรักษ์และส่งเสริมอักษรธรรมล้านนา ถือเป็นภารกิจสำคัญในการรักษามรดกทางวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่นของชาวล้านนา ซึ่งพระสงฆ์ในจังหวัดแพร่มีบทบาทสำคัญในการสืบสานองค์ความรู้นี้ ด้วยเหตุนี้ คณะผู้วิจัย จึงได้ดำเนินโครงการเพื่อพัฒนาและเสริมสร้างศักยภาพด้านอักษรธรรมล้านนาแก่พระสงฆ์และสามเณรในจังหวัดแพร่ โดยจัดกิจกรรมรวม 3 รูปแบบ ภายในระยะเวลา 30 ชั่วโมง มีพระสงฆ์และสามเณรเข้าร่วมจำนวน 30 รูป ซึ่งแต่ละ

กิจกรรมมีเป้าหมายในการเสริมสร้างทักษะ ความรู้ และความเข้าใจด้านภาษาล้านนาและ อักษรธรรมอย่างรอบด้าน ได้แก่

1) กิจกรรมแรก คือ “ภาษาล้านนาสู่ภาษาธรรม” เป็นกิจกรรมพื้นฐานที่มุ่งสร้าง ความรู้ด้านพยัญชนะล้านนา การเทียบเสียงกับภาษาไทยกลาง และฝึกฝนการอ่านเขียน อักษรล้านนาอย่างถูกต้อง กิจกรรมนี้มีความสำคัญอย่างยิ่งเพราะภาษาล้านนาไม่เพียงเป็น ภาษาท้องถิ่น หากแต่เป็นกุญแจสำคัญในการเข้าถึงองค์ความรู้ในคัมภีร์โบราณ เช่น คัมภีร์ใบ ลาน ที่จารึกคำสอนทางพระพุทธศาสนาและภูมิปัญญาท้องถิ่นของชาวล้านนา กิจกรรมนี้ ส่งผลให้พระสงฆ์และสามเณรสามารถเข้าใจเนื้อหาทางธรรมได้ลึกซึ้งขึ้น สามารถสื่อสาร ธรรมะกับชุมชนด้วยภาษาที่เข้าถึงจิตใจชาวบ้าน อีกทั้งยังเสริมสร้างศักยภาพในการเป็นผู้นำ ทางจิตวิญญาณ และมีบทบาทสำคัญในการอนุรักษ์วัฒนธรรมท้องถิ่น

2) กิจกรรมที่สองคือ “การเขียนภาษาธรรมสำหรับพระสงฆ์” ซึ่งต่อยอดจากกิจกรรม แรก โดยเน้นการฝึกเขียนพยัญชนะ สระ และประโยคพื้นฐานในภาษาล้านนาอย่างถูกต้อง พระสงฆ์สามเณรได้ฝึกฝนการคัดลายมือและการจารึกข้อความอย่างถูกต้องตามหลักอักขรวิธี ล้านนา พร้อมทั้งได้รับความรู้จากวิทยากรผู้เชี่ยวชาญจากวัดและสถาบันการศึกษาท้องถิ่น เช่น วัดสูงเม่น และมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตแพร่ ซึ่งเป็นความ ร่วมมือที่สร้างเครือข่ายการเรียนรู้อย่างเป็นระบบ กิจกรรมนี้ไม่เพียงแต่เพิ่มทักษะด้านการ เขียนภาษาล้านนา แต่ยังเป็นการเสริมสร้างบทบาทของพระสงฆ์ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ผ่านการใช้ภาษาถิ่นที่ชาวบ้านคุ้นเคยและเข้าใจได้ดี

3) กิจกรรมที่สามคือ “การฝึกปริวรรตภาษาธรรม” ซึ่งเป็นกิจกรรมที่เน้นการถอด ความจากอักษรธรรมล้านนาเป็นภาษาไทยกลาง โดยให้พระสงฆ์ฝึกอ่านใบลานและคัมภีร์ โบราณ เรียนรู้วิธีการแปลความหมาย และเขียนถอดความอย่างถูกต้อง กิจกรรมนี้ออกแบบใน ลักษณะเวิร์คช็อปที่เน้นทั้งภาคทฤษฎีและปฏิบัติ เพื่อให้ผู้เข้าร่วมสามารถนำความรู้ไป ประยุกต์ใช้ในการดูแลรักษาคัมภีร์เก่า และนำเนื้อหาจากคัมภีร์ไปใช้ในการสอนธรรมะหรือ กิจกรรมทางศาสนาในท้องถิ่นได้ ดังนั้นกิจกรรมทั้งสามนี้มีเป้าหมายร่วมกัน คือ การส่งเสริม ให้พระสงฆ์ในจังหวัดแพร่สามารถอ่าน เขียน และแปลอักษรธรรมล้านนาได้อย่างมี ประสิทธิภาพ เสริมสร้างศักยภาพด้านการสื่อสารธรรมะด้วยภาษาท้องถิ่น พื้นฟูบทบาทของ พระสงฆ์ในฐานะผู้สืบทอดและผู้รักษาภูมิปัญญาล้านนา และเชื่อมโยงพระพุทธศาสนากับ ชุมชนอย่างแนบแน่นยิ่งขึ้นต่อไป

อภิปรายผล

ผลจากการวิจัยวัตถุประสงค์ข้อที่ 1 พบว่า อักษรธรรมล้านนา หรือ “ตัวเมือง” เป็นอักษรโบราณของชาวล้านนา มีลักษณะคล้ายอักษรพม่า มอญ และเงี้ยว ใช้ถ่ายทอดพระธรรมคำสอน คัมภีร์ ไပလან ตำรายา วรรณกรรม และกฎหมาย โดยมีวัดเป็นศูนย์กลางการศึกษา แบ่งการเรียนรู้ตามขั้นตอนของการบวช ตั้งแต่เด็กขะยมจนถึงพระภิกษุ ในอดีตพระสงฆ์เป็นผู้สอนและถ่ายทอดอักษรธรรมให้แก่เยาวชนและชาวบ้าน แต่เมื่อมีการปฏิรูปการศึกษาและเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรม อักษรธรรมล้านนาก็ค่อย ๆ ถูกลดบทบาทลง ปัจจุบันพระสงฆ์ในจังหวัดแพร่มีโอกาสเรียนรู้และใช้อักษรธรรมล้านนาลดลง เนื่องจากอิทธิพลของภาษาไทยกลาง เทคโนโลยีสมัยใหม่ วิถีชีวิตที่เปลี่ยนไป ขาดการส่งเสริมจากภาครัฐ และทัศนคติที่มองว่าอักษรธรรมเป็นของล้าสมัย ส่งผลให้การสืบทอดอักษรธรรมล้านนาอยู่ในภาวะเสี่ยงที่จะสูญหาย สอดคล้องกับงานวิจัยเรื่อง “กระบวนการถ่ายทอดอักษรธรรมล้านนา” ผลการวิจัยพบว่า วิวัฒนาการและกระบวนการถ่ายทอดอักษรธรรมล้านนาในอดีตวัดมีบทบาทสำคัญในการถ่ายทอดอักษรธรรมล้านนา โดยอาศัยขั้นตอนของการบวชในพุทธศาสนาเพื่อจัดการศึกษา ภายใต้การกำกับดูแลจากพระผู้เป็นอาจารย์ให้เป็นไปในทิศทางที่กำหนด เนื้อหาส่วนใหญ่จึงเน้นในเรื่องเกี่ยวกับศาสนา พิธีกรรม และความเชื่อ ส่วนใหญ่การเรียนรู้จะเน้น ในด้านการอ่านออกเขียนได้ เพื่อใช้ในการคันคว่าของนักประวัติศาสตร์ หลังการปฏิรูปการศึกษา พ.ศ. 2442 ในอาณาจักรล้านนา มีการศึกษาสมัยใหม่เข้ามาวัดวัดจึงลดบทบาททางการศึกษาอักษรธรรมลงไป การอนุรักษ์จะมาจากผู้ที่มีความหวงแหน ผู้ที่เห็นคุณค่า ผู้มีความห่วงใย ปัจจุบันการถ่ายทอดอักษรธรรมล้านนายังคงมีอยู่ในวงแคบคือ ในบางวัด หมอยาพื้นบ้าน พ่อหนาน พ่อครู แม่ครู ปราชญ์ชาวบ้าน (วัลลภ มณีเชษฐา, 2561)

ผลจากการวิจัยวัตถุประสงค์ข้อที่ 2

บริบทด้านอักษรธรรมล้านนาในจังหวัดแพร่เผชิญกับความเสื่อมถอยในหลายด้าน ทั้งการลดลงของการใช้งานและการเรียนรู้อักษรธรรมในหมู่พระสงฆ์และชาวบ้าน การขาดแคลนครูผู้ถ่ายทอด ความไม่ต่อเนื่องในระบบการศึกษา และอิทธิพลของความเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมและเทคโนโลยี ส่งผลให้พระสงฆ์รุ่นใหม่มีศักยภาพด้านอักษรธรรมลดลงอย่างมาก เป็นห่วง การพัฒนาและเสริมสร้างศักยภาพพระสงฆ์ด้านนี้ จึงต้องอาศัยปัจจัยสนับสนุนสำคัญ 7 ประการ ได้แก่ การสนับสนุนจากชุมชน การศึกษาและฝึกอบรม การเข้าถึงเอกสารต้นฉบับ การส่งเสริมจากภาครัฐ กิจกรรมวัฒนธรรม การใช้เทคโนโลยี และแรงศรัทธาของพระสงฆ์

หากสามารถส่งเสริมปัจจัยเหล่านี้อย่างเป็นระบบ จะช่วยให้การสืบทอดอักษรธรรมล้านนา เป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพและยั่งยืนต่อไป สอดคล้องกับงานวิจัยเรื่อง “การวิเคราะห์ระบบ และสภาพการเปลี่ยนแปลงของภาษาล้านนาในกลุ่ม 5 เชียง” ผลการวิจัยพบว่า ด้านบริบท และสภาพการเปลี่ยนแปลงของภาษาล้านนาในปัจจุบันมีแนวโน้มว่าจะสูญหายถ้าไม่ช่วยกัน พื้นฟูอนุรักษ์และสืบสาน แนวทางในการจะฟื้นฟู อนุรักษ์และสืบสานในประเทศไทย มี 3 ประเด็น คือ การฟื้นฟูการเรียนการสอนในวัดในสถานศึกษาทุกแห่งของภาคเหนือ การสร้าง เครือข่ายการส่งเสริมสนับสนุนกับหน่วยงาน องค์กรทั้งภาครัฐและเอกชน (พระครูวิมลศิลป์ กิจ, 2559)

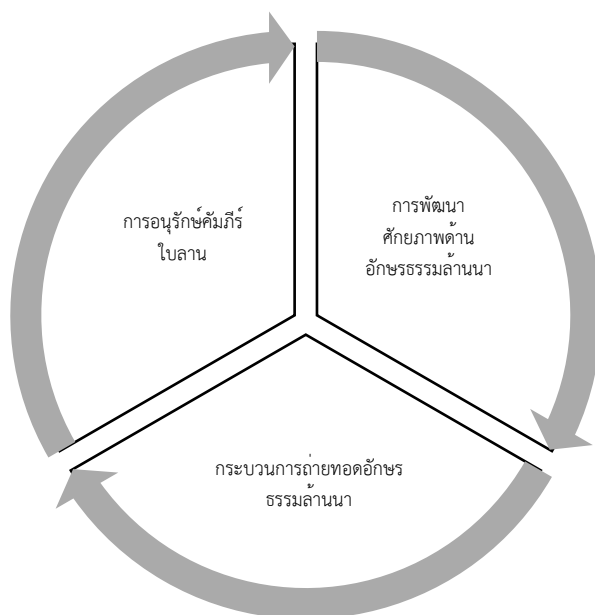
ผลจากการวิจัยวัตถุประสงค์ข้อที่ 3

การพัฒนาและเสริมสร้างศักยภาพด้านอักษรธรรมล้านนาของพระสงฆ์ในจังหวัดแพร่ มีเป้าหมายเพื่ออนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่น โดยมุ่งเสริมทักษะการอ่าน เขียน และแปลอักษรธรรมให้แก่พระสงฆ์และสามเณรจำนวน 30 รูป ผ่านกิจกรรมหลัก 3 รูปแบบ ได้แก่ (1) กิจกรรม “ภาษาล้านนาสู่ภาษาธรรม” เพื่อปูพื้นฐานด้านตัวอักษรและการอ่านอย่างถูกต้อง (2) กิจกรรม “การเขียนภาษาธรรม” เพื่อพัฒนาทักษะการเขียนอักษร ล้านนาอย่างเป็นระบบ และ (3) กิจกรรม “การฝึกปริวรรตภาษาธรรม” ที่เน้นการอ่านและ แปลอักษรธรรมล้านนาเป็นไทยกลาง ผลลัพธ์คือพระสงฆ์สามารถใช้ภาษาล้านนา ในการสื่อสารธรรมะได้ดียิ่งขึ้น มีบทบาทชัดเจนในการอนุรักษ์อักษรโบราณ และเชื่อมโยง พระพุทธศาสนากับชุมชนอย่างยั่งยืน สอดคล้องกับงานวิจัยเรื่อง “กระบวนการถ่ายทอด ความรู้จากมหาวิทยาลัยสู่ชุมชน : กรณีศึกษาโครงการอนุรักษ์วิหารพระเจ้าพันองค์ วัดปงสนุก จังหวัดลำปาง” โดยผลการวิจัยมีความมุ่งหมายที่จะค้นคว้า ได้แก่ (1) อธิบายกระบวนการ ถ่ายทอดความรู้ระหว่างมหาวิทยาลัยและชุมชน (2) วิเคราะห์บทบาทของตัวแสดงใน กระบวนการถ่ายทอดความรู้จากทั้งมุมมองของผู้สร้างความรู้และผู้รับความรู้ และ (3) ระบุปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จของการถ่ายทอดความรู้ โดยใช้โครงการวิจัยรับใช้สังคมของ มหาวิทยาลัยเป็นกรณีศึกษา (โครงการอนุรักษ์วิหารพระเจ้าพันองค์ วัดปงสนุก จังหวัด ลำปาง) ผลจากการวิเคราะห์ข้อมูลที่รวบรวมจากผู้ให้ข้อมูลหลักด้วยการสัมภาษณ์เชิงลึก การสนทนากลุ่มและการสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม พบว่า กระบวนการถ่ายทอดความรู้ตั้งอยู่ บนพื้นฐานของบทบาทต่าง ๆ ที่สลับสับเปลี่ยนกันได้ของผู้สร้างและผู้รับความรู้ โดย ปฏิสัมพันธ์ระหว่างทั้งสองฝ่ายนี้เกิดขึ้นอย่างมีพลวัตในหลายรูปแบบได้แก่ การปฏิสัมพันธ์ทาง สังคม การแปลงให้เป็นความรู้ชัดแจ้ง การรวมความรู้ และการแปลงความรู้สู่ภายใน ซึ่งส่งผล

ต่อการนำความรู้ไปปรับใช้ในบริบทของตนเอง ในการถ่ายทอดความรู้ให้ประสบความสำเร็จ ทั้งมหาวิทยาลัยและชุมชนต้องมีวิสัยทัศน์ร่วมกัน และมีวิธีคิดแบบเปิดใจ (กนกกร จีนา และ อลงกรณ์ คุตระกูล, 2561)

องค์ความรู้ใหม่

จากการวิจัยเรื่อง “การพัฒนาและเสริมสร้างศักยภาพด้านอักษรธรรมล้านนาของ พระสงฆ์ในจังหวัดแพร่” คณะผู้วิจัยได้รวบรวมความรู้ที่ได้จากการศึกษาแนวคิดเรื่อง การศึกษาด้านอักษรธรรมล้านนา ของพระสงฆ์ในจังหวัดแพร่ เพื่อนำมาเป็นแนวทางการ พัฒนาและเสริมสร้างศักยภาพด้านอักษรธรรมล้านนาของพระสงฆ์ในจังหวัดแพร่ สามารถ สรุปเป็นองค์ความรู้ได้ดังนี้

ภาพที่ 1 องค์ความรู้จากการวิจัย

จากภาพที่ 1 สามารถสรุปองค์ความรู้เกี่ยวกับการอนุรักษ์และพัฒนา ศักยภาพด้าน อักษรธรรมล้านนาของพระสงฆ์ในจังหวัดแพร่ ได้แก่ (1) การอนุรักษ์คัมภีร์ใบลาน การเก็บ รักษา คัมภีร์ใบลานที่วัดสูงเม่น จังหวัดแพร่ โดยใช้วิธีการอนุรักษ์ที่มีเอกลักษณ์ เช่น ประเพณี ตากธัมม์ และการจัดตั้งสถาบันอนุรักษ์คัมภีร์ ใบลาน (2) การพัฒนา ศักยภาพด้านอักษร ธรรมล้านนา เน้นการสนับสนุนจากชุมชน การศึกษาและฝึกอบรม การอนุรักษ์เอกสาร

ต้นฉบับ การสนับสนุนจากภาครัฐ การจัดกิจกรรมวัฒนธรรม การใช้เทคโนโลยีและการสร้างแรงศรัทธาในพระสงฆ์ เพื่อถ่ายทอดและอนุรักษ์วัฒนธรรมล้านนาอย่างยั่งยืน (3) กระบวนการถ่ายทอดอักษรธรรมล้านนา รวมถึงการฝึกฝน การจัดทำคัมภีร์ใบลาน การจัดกิจกรรมทางศาสนา การจัดตั้งสถาบันอนุรักษ์ และการบันทึกประวัติศาสตร์และวรรณกรรม

สรุป/ข้อเสนอแนะ

จากการศึกษาวิจัยในครั้งนี้ โดยมีข้อเสนอแนะเชิงนโยบายสำหรับการพัฒนาศักยภาพด้านอักษรธรรมล้านนาของพระสงฆ์ในจังหวัดแพร่ ได้แก่ (1) ควรมีนโยบายส่งเสริมการสนับสนุนจากชุมชนและสังคม การจัดตั้งกลุ่มสนับสนุนและเครือข่ายชุมชน การสร้างกลุ่มชุมชนที่มีความสนใจในการอนุรักษ์อักษรธรรมล้านนาเพื่อร่วมมือในการสนับสนุนและเผยแพร่ความรู้เกี่ยวกับอักษรธรรมผ่านกิจกรรมต่าง ๆ เช่น การบรรยาย การฝึกอบรม และการจัดเวิร์กช็อป (2) ควรมีนโยบายการพัฒนาและจัดการการศึกษาและฝึกอบรมอย่างเป็นระบบ การสร้างหลักสูตรการศึกษาเฉพาะด้านอักษรธรรมล้านนาในวัดและสถาบันการศึกษา พร้อมทั้งจัดฝึกอบรมสำหรับครูบาอาจารย์ที่มีความเชี่ยวชาญในการถ่ายทอดความรู้ให้แก่พระสงฆ์รุ่นใหม่ (3) ควรมีนโยบายสนับสนุนการใช้เทคโนโลยีและการสนับสนุนจากภาครัฐอย่างมีประสิทธิภาพ การลงทุนในการจัดทำสำเนาดิจิทัลของเอกสารต้นฉบับ เช่น คัมภีร์ใบลาน และสร้างฐานข้อมูลออนไลน์เพื่อให้สามารถเข้าถึงและศึกษาง่ายขึ้น

ข้อเสนอแนะในการนำผลวิจัยไปใช้

1. การสร้างความร่วมมือระหว่างชุมชนและสถาบันการศึกษา การจัดตั้งกลุ่มชุมชนที่สนใจในการอนุรักษ์อักษรธรรมล้านนา เพื่อร่วมมือกันในการเผยแพร่ความรู้และสนับสนุนกิจกรรมต่าง ๆ เช่น การจัดเวิร์กช็อป การบรรยาย และกิจกรรมทางวัฒนธรรม
2. การใช้เทคโนโลยีในการอนุรักษ์และเผยแพร่ การใช้สื่อออนไลน์และพัฒนาแอปพลิเคชันการศึกษาที่เกี่ยวข้องกับอักษรธรรมล้านนา เพื่อขยายการเข้าถึงและการเรียนรู้ของพระสงฆ์และประชาชน
3. การสนับสนุนการอนุรักษ์จากภาครัฐและองค์กรต่าง ๆ ส่งเสริมการจัดกิจกรรมทางวัฒนธรรมเช่น การจัดงานประเพณีตากธัมม์และนิทรรศการเกี่ยวกับอักษรธรรมล้านนา เพื่อสร้างความตระหนักรู้และการมีส่วนร่วมของชุมชน

เอกสารอ้างอิง

- กนกกร จีนา และอลงกรณ์ คูตระกูล. (2561). กระบวนการถ่ายทอดความรู้จากมหาวิทยาลัยสู่ชุมชน : กรณีศึกษาโครงการอนุรักษ์วิหารพระเจ้าพันองค์วัดปงสนุก จังหวัดลำปาง. *วารสารรัฐศาสตร์และรัฐประศาสนศาสตร์*, 9(1), 59-80.
- คงเดช ประพัฒน์ทอง. (2520). *การวิจัยเอกสารโบราณเบื้องต้น*. กรุงเทพฯ: อมรินทร์การพิมพ์.
- จารุวรรณ ธรรมวัตร. (2538). *วิเคราะห์ภูมิปัญญาอีสาน*. มหาสารคาม: โรงพิมพ์สิริธรรมออฟเซต.
- ทิตนา แคมมณี. (2545). *ศาสตร์การสอน องค์ความรู้เพื่อการจัดกระบวนการเรียนรู้ที่ประสิทธิภาพ*. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ประเสริฐ ณ นคร. (2528). *การวิเคราะห์ประวัติศาสตร์ล้านนาจารึก*. เชียงใหม่: วิทยาลัยครูเชียงใหม่.
- พระครูวิมลศิลป์ปะกิจ. (2559). การวิเคราะห์ระบบและสภาพการเปลี่ยนแปลงของภาษาล้านนาในกลุ่ม 5 เชียง. *วารสารมหาวิทยาลัยศิลปากร ฉบับภาษาไทย*, 36(1), 95-110.
- พระมหาสิทธิชัย ขยสิทธิ. (2561). การศึกษาเชิงวิเคราะห์คัมภีร์สัพทศรูปเทศของพระพุทธศาสนาในล้านนา. ใน *ดุขฎิณิพนธ์พุทธศาสตร์ดุขฎิณิบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา*. มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- วัลลภ มณีเชษฐา. (2561). กระบวนการถ่ายทอดอักษรธรรมล้านนา. *วารสารบัณฑิตศึกษาปริทรรศน์*, 14(1), 176-188.
- วิโรจน์ อรุณมานะกุล. (2545). *อักษรธรรมล้านนา: ศึกษาเปรียบเทียบกับอักษรไทยและอักษรพม่า*. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- สุพิศ บุญชูวงศ์. (2536). *หลักการสอน*. กรุงเทพฯ: ภาควิชาหลักสูตรและการสอน คณะวิชาครุศาสตร์ สถาบันราชภัฏเพชรบุรีวิทยาลัยการณในพระบรมราชูปถัมภ์.
- สุมาลี จันทรชะลอ. (2542). *การวัดผลและประเมินผล*. กรุงเทพฯ: ศูนย์สื่อเสริมกรุงเทพ.
- แสง จันทรงาม. (2520). *ศาสนาในล้านนาไทย*. เชียงใหม่: ทิพย์เนตรการพิมพ์.

อภิวัฒน์ พันธุ์สุข. (2551). การเปลี่ยนแปลงฐานะและบทบาทของภาษาล้านนา. ใน
วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตร มหาบัณฑิต สาขาวิชาภาษาและวรรณกรรมล้านนา.
มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

เอกรินทร์ สีมหาศาล. (2568). การจัดกิจกรรมการเรียนรู้. เรียกใช้เมื่อ 15 พฤษภาคม 2568
จาก www.kroobannok.com/blog/39839